

Poučavanje ženske povijesti — primjer usmene povijesti u nastavi

Ivančica Jež, prof. povijesti i filozofije
Osnovna škola "Veliki Bukovec", Veliki Bukovec

UDK: 37.012.2
Stručni članak
Primljeno: 30. 1. 2009.

Sažetak

Ovaj rad je prikaz provedenog istraživačkog postupka metodom usmene povijesti učenika osmih razreda osnovne škole na odabranoj problematici iz zavičajne povijesti. Osnovni cilj učenja bio je utvrditi promjene i kontinuitete u životima triju generacija žena 20. stoljeća te dobivene spoznaje promatrati u kontekstu šireg razumijevanja društvene svakodnevice u prošlosti i sadašnjosti. Takav pristup omogućuje ostvarivanje temeljnih zadataka suvremene nastave povijesti: integraciju vještina sa znanjem i razumijevanjem, kritičnost u razmišljanju, aktivan i neposredan odnos između učenika i prošlosti te doprinos shvaćanju jednakosti spolova.

Ključne riječi

Usmena povijest, ženska povijest, zavičajna povijest, istraživačka nastava, učenici.

1. Što je usmena povijest

Usmenu povijest možemo definirati kao bilježenje (snimanje) i analizu usmenih iskaza o prošlosti koji su usmjereni na: kolektivno znanje o prošlosti koje se prenosi s prijašnjih generacija (usmena tradicija); osobna prisjećanja pojedinaca o određenim događajima, pitanjima ili proživljenim iskustvima u određenim razdobljima njihove prošlosti; pripovijedanje o događajima tijekom života pojedinaca koji su snažno utjecali na njihov život i dali mu smisao (usmena biografija); usmene iskaze očevidaca koji su zabilježeni tijekom i neposredno nakon nekog događaja (Stradling, 2003., 213).

Usmena povijest primjenjuje se uglavnom za postizanje dviju različitih svrha: pomoć pri rekonstrukciji prošlih zbivanja, ali i za pronicanje u mentalni sklop pojedinaca jer usmeni izvori otkrivaju što su ljudi mislili, vjerovali i osjećali, njihove intencije te valorizaciju svojih postupaka iz današnje perspektive.

Još od antičkih logografa iz 5. stoljeća prije Krista pa sve do kraja 18. stoljeća usmena je povijest bila najčešće sredstvo prikupljanja znanja i dokaza o zbivanjima u prošlosti. Pojam *historía* prvi je uporabio Herodot iz Halikarnasa (o. 484.—o. 420.) u značenju: znanje, ispitivanje, znanje stečeno ispitivanjem, obavijest, opisivanje i pripovijedanje. Osobito je važno značenje toga pojma u smislu dobivanja obavijesti ispitivanjem svjedoka (Gross, 2001.). Navedeno značenje pojma *historía* prisutno je još u 18. stoljeću. U latinsko-hrvatskom dijelu svojega *Gazophylaciuma* Belostenec tumači (1740.) pojam *historía* kao: “memoria rerum veterum, commemoratio antiquitatis te rerum gestarum narratio”, tj. pamćenje starih stvari, sjećanje na starine, pripovijedanje o stvarima koje su se dogodile, a na hrvatski ga prevodi kao: “historia, povedanye ili pripovedanye chinov koje je videl koi” (Belostenec, 1998., 632).

U prvoj polovini 19. stoljeća, pojavom historizma (spoj erudicije i genetičke povijesti), usmena povijest je odbačena kao neznanstvena, subjektivna i pristrana metoda u istraživanju prošlih zbivanja. Istodobno su pripadnici drugih humanističkih i društvenih znanosti, napose sociolozi, počeli prepoznavati potencijalne vrijednosti ispitivanja ljudi o proživljenim događajima i životnim iskustvima. Veliki povratak usmene povijesti dogodio se 1960-ih godina kao posljedica pojačanog zanimanja za društvenu, gospodarsku i kulturnu povijest. Tada su se pojavile povijesne studije o djetinstvu, obrazovanju, smrti, mentalnim bolestima, medicini, obitelji, higijeni, spolu te za ono što je postalo poznato kao povijest odozdo: povijesno svjedočenje običnih ljudi, posebno onih čija iskustva i perspektive ne nalazimo u arhivskoj građi, kao npr. vojnici, žene, djeca, vjerske i etničke manjine itd. (Stradling, 2003., Tudor, 2005.).

Iako se tijekom posljednjih pet desetljeća usmena povijest razvila u zasebno područje s vlastitim časopisima i bazama podataka, mnogi povjesničari nisu skloni priznati vrijednost i pouzdanost usmenih svjedočanstava u usporedbi s dokazima prikupljenim kritičkom analizom arhivske građe. Razloge takvom stanju ne treba tražiti samo u subjektivnosti, nepouzdanosti ljudskog pamćenja i problematici uporabe nepotvrđenih dokaza i glasina, već u činjenici da su dokumenti, napose arhivirani službeni dokumenti, dio serije. Stoga su usporedivi s drugim dokumentima, što povjesničarima omogućuje potvrdu autentičnosti svakog dokumenta i stvaranje konteksta za interpretaciju njegova značenja.

Unatoč mnogobrojnim pobijanjima, usmena povijest postaje nezaobilazan izvor za povijest 20. stoljeća, popunjava praznine koje arhivsko gradivo ne može popuniti, posebice pri istraživanju povijesti “malih”, “običnih” ljudi o kojima su pisana svjedočanstva vrlo rijetka.

1.1. Usmena povijest u nastavi

Uspostavu autentičnog, interaktivnog odnosa između prošlosti i sadašnjosti praktičnim doživljavanjem i proživljavanjem istraživane problematike u procesu učenja moguće je ostvariti metodom usmene povijesti. Takav pristup prošlosti je najdemokratskiji oblik povijesnog istraživanja jer ne zahtijeva skupe izvore, a do određenog stupnja može mu pristupiti svatko — i kao povjesničar i kao izvor. Samostalnim prikupljanjem usmenih svjedočanstava i njihovom analizom učenicima je omogućeno postizanje:

- materijalnih dostignuća: stjecanje znanja o iskustvima i perspektivama “običnih” ljudi; dobivanje informacija o skupinama ljudi koje udžbenici obično zanemaruju (etničke i vjerske manjine, žene, djeca itd.); istraživanje ključnih koncepata povijesnog kontinuiteta i promjena (stoljetna retrospektiva događaja); preispitivanje dokaza koje nude drugi izvori (novine, fotografije, različite spomenice itd.); upoznavanje s etapama istraživačkog postupka;
- funkcionalnih zadataka: razvijanje komunikacijskih vještina (oblikovanje djelotvornih pitanja, uvažavanje, poštivanje i razumijevanje sugovornika); stvaranje dobrih i pouzadnih zapisa usmenih svjedočanstava; usvajanje osnovnih standarda povijesnog mišljenja (kronologija, povijesno shvaćanje, povijesno istraživanje, povijesna kritika, interpretacija, povijesna analiza problema i odlučivanja); razvijanje kritičkog mišljenja; uočavanje bitnog i zaključivanje (multiperspektivnost); usustavljanje; povezivanje podataka u jasnu strukturu i izvođenje generalizacija;
- odgojnih ciljeva: razvijanje temeljnih socijalnih vještina (tolerancija, suosjećanje s ljudima različitih naraštaja, podrijetla, vjera, perspektiva i iskustava), sigurnosti i samopouzdanja.

Prije samoga prikupljanja usmenih svjedočanstava pred učenike i nastavnike postavljaju se određeni metodički zahtjevi i zadatci koje je potrebno ispuniti da bi se dobili očekivani rezultati. Učenici bi trebali posjedovati primjeren stupanj teorijskih znanja o gradivu koje će samostalno istraživati, vladati komunikacijskim

vještinama te imati razvijenu sposobnost objektivnog promatranja pojave u njezinoj cjelovitosti. S druge pak strane nastavnik bi morao osigurati materijale koji će učenicima biti potrebni prije samoga početka istraživanja; provjeriti dostupnost relevantnih dokaza iz drugih izvora radi komparacije s rezultatima istraživanja; u dogovoru s učenicima obaviti tehničke pripreme istraživanja vezane uz: pronalaženje osoba s kojima će se razgovarati (zatražiti dragovoljan pristanak na razgovor, objasniti svrhu projekta usmene povijesti i što će se dogoditi s prikupljenim informacijama), prostor i vrijeme (gdje i kada će se razgovor održati); metode i oblike rada (kako će se razgovor bilježiti); razvijati pozitivno emocionalno gledište učenika o istraživačkom radu i sugovornicima; pružiti učenicima potrebnu stručnu i intelektualnu pomoć pri rješavanju problema; motivirati učenike za znanost kao temeljnu vrijednost cjelokupnog razvitka; poticati kod učenika intelektualnu radoznalost i isticati nužnost permanentnog učenja i usavršavanja.

Cilj i svrha istraživanja nije postizanje originalnih znanstvenih rezultata jer učenikova znanstvena spoznaja prošlosti ne može imati dubinu i širinu povjesničara znanstvenika. Međutim, vrlo je važno da učenici sami steknu uvid u metodologiju rada povjesničara tijekom istraživačkog postupka pod kojim se podrazumijeva spoznajni proces od razumijevanja izvora do ustanovljenja vrijednosti njihovih svjedočanstva i uključivanja u prikaz istraživane problematike, a ostvaruje se u nekoliko etapa: odabir istraživačkog pitanja, heuristika, razgovor, kritička analiza i interpretacija (Stradling, 2003., Gross, 2001.).

1.2. Tijek istraživačkog postupka metodom usmene povijesti

Istraživačko pitanje mora biti formulirano jasno i razgovijetno. Ono je temelj čitavog istraživačkog postupka koji je u svojoj biti odgovor na postavljeno istraživačko pitanje. Na odabir istraživačkog pitanja utječe: usvojenost teorijskih znanja učenika, aktualnost teme, zainteresiranost učenika i dostupnost literature i izvora.

Heuristika, tj. sustavno prikupljanje literature i izvorne građe o zadanoj temi, može se podijeliti na tri zasebne etape:

- prethodno istraživanje zadane teme i skupine ljudi koja je odabrana kao usmeni izvor (povijesna literatura, udžbenici, lokalne novine itd.);
- sastavljanje upitnika (svaki učenik treba osmisliti 3—5 pitanja) koji se temelji na postavljenom istraživačkom pitanju, pri čemu je potrebno inzistirati ponajprije na: kronologiji, uzrocima i posljedicama zbivanja. Potrebno je pripremiti i niz popratnih pitanja u slučaju da kazivač ne razumije pitanje, za poticanje njegova pamćenja i provjeru njegovih iskaza (primje-

rice: Koliko ste godina tada imali? Kako ste došli do tih informacija? Jeste li osobno svjedočili događaju ili vam je netko pričao o tome?). Prije samoga razgovora potrebno je provesti pokusni razgovor u kojemu učenici ispituju jedni druge da bi se provjerila njihova pripremljenost, tj. da bi se utvrdila njihova reakcija u određenim okolnostima;

- razgovor je najugodnije provesti u kući kazivača. Kao oblik rada, s obzirom na dob učenika, određen je rad u parovima, ali u slučaju nemogućnosti elektronskog snimanja razgovora potrebno je odrediti više učenika da bi se izmjenjivali u postavljanju pitanja i pisanju bilježaka. Pri provođenju razgovora učenici bi trebali izbjegavati sugestivna pitanja, pustiti priču uz diskretno usmjeravanje na glavnu temu razgovora, pažljivo slušati, pokušati razumjeti, iskazati ljubaznost i zahvalu. Kazivaču se poslije može poslati i pisana zahvala.

Da bismo doznali što određeni izvor može izreći o zadanoj temi, provodi se kritička analiza razgovora na temelju pitanja: je li intervju postigao svoju svrhu, tj. jeste li dobili odgovore na unaprijed određeno istraživačko pitanje? Koliko je dobro bilo kazivačevo pamćenje? Je li kazivač dao kontradiktorne informacije? Postoje li načini provjere točnosti odgovora? Kako i zašto su kazivači reagirali na taj način (uočiti različite ili slične motivacije i svjetonazore)? Koliko je razgovor bio koristan u smislu povijesnog dokaza? Kako je razgovor mogao biti bolji?

Interpretacija je utvrđivanje historiografske činjenice metodama objašnjenja, konstrukcije i sinteze na temelju provedene kritičke analize izvora. Pred učenike se postavlja zadatak da na temelju prikupljenih i usustavljenih podataka pokušaju samostalno konstruirati jasnu strukturu povezanih činjenica koja će, što je moguće više, odgovarati povijesnoj zbilji, tj. odgovoriti na zadano istraživačko pitanje.

2. Poučavanje ženske povijesti¹

2.1. Zašto poučavati žensku povijest

Analiza sadržaja postojećih nastavnih planova, programa i udžbenika povijesti za osnovnu školu pokazuje da su položaj, uloga, postignuća i iskustva žena sustavno marginalizirani. O njima se najčešće govori kroz kratke napomene vezane uz obiteljski život, dobivanje prava glasa, biografije poznatih žena i njihov doprinos svjetskim ratovima (1914.—1918. i 1939.—1945.). Dominantna uloga političke

---

¹ Opisani primjer istraživačkog postupka metodom usmene povijesti realiziran je s učenicima osmih razreda u Osnovnoj školi "Veliki Bukovec".

povijesti koja postaje *spiritus movens* čitavog povijesnog razvitka te narativna struktura nastavnog procesa učinile su žene gotovo nevidljivima, što ne pridonosi poznavanju povijesne zbilje u svoj njezinoj složenosti i višeznačnosti.

Uvođenjem povijesti žena u nastavu povijesti omogućuje se ostvarivanje temeljnih zadataka suvremene nastave:

- provedba istraživačke nastave na temama iz zavičajne povijesti;
- samostalno prikupljanje i analiza raznovrsnih izvora (pisma, dnevnici, novine, fotografije, različiti predmeti, sjećanje ljudi itd.);
- uvođenje višestruke perspektive u poučavanje;
- integrativni pristup istraživanoj problematici s naglaskom na isprepletenosti veza između područja rada, obitelji, kulture i politike, koja su oblikovala iskustva žena u prošlosti;
- praćenje pojava i njihovih promjena tijekom duljeg razdoblja;
- preispitivanje vrijednosti, vjerovanja i gledišta pojedinaca te doprinos shvaćanju jednakosti spolova.

Ciljevi učenja:

- metodom usmene povijesti steći spoznaje o životima triju generacija žena;
- prepoznati promjene i kontinuitete u njihovim životima;
- tumačiti dobivene spoznaje u kontekstu šireg znanja i razumijevanja života žena.

Oblici rada: individualni i skupni rad, rad u paru.

Nastavne metode: razgovor, istraživanje, rad na izvorima, demonstracija.

Nastavna sredstva:

- a) izvorna građa: usmena svjedočanstva; obiteljske fotografije; različiti predmeti: novac, dijelovi odjeće, dekorativni predmeti, posuđe, nakit; Spomenice Osnovne škole Veliki Bukovec (1830.—1977.)
- b) literatura: Tudor, Ruth, Poučavanje ženske povijesti 20. stoljeća, Srednja Europa, Zagreb, 2005.; Stradling, Robert, Nastava europske povijesti 20. stoljeća, Srednja Europa, Zagreb, 2003.; Koren, Snježana, Povijest 8, udžbenik za osmi razred osnovne škole, Profil, Zagreb, 2007.

Predviđeno vrijeme: 4 školska sata.

Tijek istraživačke nastave:

Uzevši u obzir marginalizaciju žena u postojećim udžbenicima povijesti za osnovnu školu, usvojenost teorijskih znanja učenika, aktualnost teme i zainteres-

siranost učenika, oblikovano je temeljno istraživačko pitanje: **je li se promijenio položaj žena u mojemu zavičaju tijekom 20. stoljeća?**

Da bi se dobio odgovor na postavljeno istraživačko pitanje, metodom usmene povijesti istraživano je pet područja temeljnih pitanja o ženama 20. stoljeća: obrazovanje, rad, obitelj (uključujući majčinstvo), politika i svakodnevni život (stanovanje, odijevanje, slobodno vrijeme, zabava, itd.).

Učenici su bili podijeljeni u pet skupina (4 člana), a svaka je skupina, prema zainteresiranosti, odabrala jedno od navedenih područja istraživanja.

Heuristika, tj. sustavno prikupljanje literature i izvorne građe o zadanoj temi, odvijala se u trima zasebnim etapama:

- prethodno istraživanje zadane teme, povijesnog razdoblja i osoba koje su odabrane kao usmeni izvor (povijesna literatura, udžbenik i lokalne novine);
- sastavljanje upitnika koji je izrađen za svako navedeno područje:

Obrazovanje: Kada je počelo i koliko godina je trajalo vaše obrazovanje? Gdje ste pohađali školu? Kako je bilo organizirano obrazovanje za djevojčice, a kako za dječake? Koje je predmete obuhvaćalo? Kakvi su bili vaši učitelji? Koje su bile vaše školske obveze? Jesu li obrazovna postignuća bila jednaka za djevojčice i dječake? Jeste li imali pristup višim stupnjevima obrazovanja? Je li to obrazovanje ispunilo vaša očekivanja?

Rad: Što ste po zanimanju? Kada ste dobili prvi posao? Jeste li radili poslove vezane uz svoju struku? Koliko je sati trajao vaš radni dan, a koliko dana radni tjedan? Kakav je bio doprinos žena u procesu industrijalizacije? Kakvi su bili radni uvjeti za žene? Jesu li žene za isti posao primale jednaku plaću kao i muškarci? Ako jednakost plaća ne postoji, koji su razlozi takvom stanju? Jesu li žene nosile dvostruki teret (i kod kuće i na poslu)?

Obitelj (uključujući majčinstvo): Koliko je članova imala vaša obitelj? Kakvi su odnosi vladali u njoj? Koje ste uloge i odgovornosti imali unutar obitelji? Koliko su izbora imale žene u odnosu na brak? S koliko godina ste stupili u brak (ako postoji bračno stanje)? Je li ženama bila dostupna rastava? Kakva su bila gledišta u društvu o udanim, neudanim, udovicama i rastavljenim ženama i kako su bila izražena? Koje su prednosti žene dobile uvođenjem strojeva u kućanstvo? Kako je tehnologija promijenila narav obiteljskog življenja?

Politika: Kada ste prvi puta izišli na izbore? Koliko je žena bilo zastupljeno u vlasti u vašoj lokalnoj zajednici? Koja su bila njihova postignuća u podizanju kvalitete života žena u lokalnoj sredini? S kojim su se izazovima i zaprekama suočavale? Koje su žene ostvarile političku vlast na državnoj razini u vaše doba?

Kakav je bio njihov doprinos u podizanju kvalitete življenja žena na državnoj razini?

Svakodnevni život: Opišite način odijevanja u doba svoje mladosti (svakodnevna i svečana odjeća, način izrade, nakit itd.)? Kako ste provodili slobodno vrijeme? Koliko vam je bila dostupna knjiga? Koji vam je način informiranja o zbivanjima u domovini i u svijetu bio najdostupniji? Jeste li često putovali (odredišta)? Koju ulogu je imala/ima vjera u vašemu životu? Kako se odvijao društveni život u vašoj sredini (različite udruge žena, pjevački zbor, amaterske glumačke družine itd.)? Koji je događaj bio najpotresniji/najradosniji u vašemu životu?

- Provođenje razgovora s predstavnicima triju generacija žena: žene rođene sredinom 20-ih, u prvoj polovici 40-ih i u drugoj polovici 60-ih godina 20. stoljeća. Iz svake generacije ispitano je pet žena, a postavljana su im ista pitanja da bi učenici mogli lakše prepoznati promjene i kontinuitete tijekom vremena. Tijekom razgovora učenici su rabili fotografije, pisma, stari novac i različite stvari radi ilustracije rečenog i poticanja sjećanja. Rad učenika odvijao se u manjim skupinama. U većini slučajeva razgovori su bilježeni pisano.

Kritička analiza razgovora provedena je za svaku skupinu zasebno. Učenici su poticani i usmjeravani na kritičko razmišljanje, uočavanje bitnog, bilježenje važnih informacija u određene tablice i njihovo usustavljanje radi izvođenja zaključaka i generalizacija za dobivanje odgovora na istraživačko pitanje.

Kritika izvora samo je pripremna etapa za temeljni spoznajni postupak, a to je interpretacija, tj. utvrđivanje historiografske činjenice. Učenici su dobili zadatak da na temelju prikupljenih i usustavljenih podataka pokušaju samostalno odgovoriti na zadano istraživačko pitanje. Prezentirali su uočene pomake u životima žena tijekom osam desetljeća 20. stoljeća u: obrazovanju (trajanje, povećanje broja nastavnih predmeta, izjednačavanje obrazovnih mogućnosti za djevojčice i dječake, pristup višim stupnjevima obrazovanja), radu (postupan ulazak žena u proces industrijalizacije), obitelji (pad nataliteta, samostalni izbor životnog partnera, dostupnost rastave), politici (sudjelovanje žena u lokalnoj politici) i svakodnevnom življenju (rast životnog standarda, intenzivnije sudjelovanje žena u društvenom životu). Uočeni su i određeni kontinuiteti u njihovim životima: pridavanje velike važnosti obitelji i vjeri, relativno rano stupanje u brak, mentalitet i čvrsta povezanost sa životnim prostorom.

Nakon više ili manje uspješnih pokušaja utvrđivanja povijesnih činjenica induktivno je prezentiran odgovor na glavno istraživačko pitanje. Učenici su zaklju-

čili da se položaj žena tijekom promatranih osam desetljeća 20. stoljeća promijenio, no kvalitetne promjene mogu se pratiti tek od 1960-ih godina (treća generacija žena).

3. Zaključak

Suvremena nastava povijesti stavlja pred nastavnika mnogobrojne zahtjeve i izazove. Jedan od njih je usmena povijest koja svojim aktivnim i neposrednim pristupom omogućuje učenicima usvajanje i razvijanje osnovnih standarda povijesnog mišljenja: kronologiju, povijesno shvaćanje, sposobnost povijesnog istraživanja, povijesnu kritiku i interpretaciju, povijesnu analizu problema i odlučivanja. Time se učenike potiče na kritičko mišljenje, uočavanje bitnog, zaključivanje, usustavljanje, povezivanje podataka u jasnu strukturu i izvođenje generalizacija, što je temelj cjeloživotnog obrazovanja. Važno je napomenuti da istraživanje u neposrednoj komunikaciji sa svjedocima prošlih zbivanja i izvanučionični pristup nastavi znatno pridonose popularizaciji povijesti među učenicima.

Literatura

- Belostenec, I. (1998), *Gazophylacium, seu Latino-Illyricorum onomatium aerarium, selectoribus synonymis, phraseologicis verborum constructionibus, methaphoris, adagiis, abundantissime locupletatum* (pretisak). Zagreb: Stari grad.
- Gross, M. (2001), *Suvremena historiografija. Korijeni, postignuća, traganja*. Zagreb: Novi Liber.
- Itković, Z. (1997), *Opća metodika nastave*. Split: Književni krug.
- Leček, S. (2001), *Usmena povijest — povijest ili etnologija? Mogućnosti suradnje povjesničara i etnologa*. *Časopis za suvremenu povijest*, 33 (1), 149—154.
- Rendić Miočević, I. (2000), *Učenik — istražitelj prošlosti: novi smjerovi u nastavi povijesti*. Zagreb: Školska knjiga.
- Stradling, R. (2003), *Nastava europske povijesti 20. stoljeća*. Zagreb: Srednja Europa.
- Tudor, R. (2005), *Poučavanje ženske povijesti 20. stoljeća*. Zagreb: Srednja Europa.
- Vodič kroz Hrvatski nacionalni obrazovni standard za osnovnu školu (2005). Zagreb: Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa.

Teaching women's history — a model of oral history in class

Ivančica Jež, Teacher of history and philosophy

Veliki Bukovec Elementary School, Veliki Bukovec

Summary

This paper presents the research procedure conducted through the oral history method by students of the eighth grade of elementary school on the selected subject-matter related to local history. The main learning objective was to identify changes and continuities in the lives of three generations of women in the 20th century, and to observe the derived results in the context of a broader understanding of everyday life in society in the past and in the present. Such an approach allows for the realisation of the basic tasks of contemporary history teaching: the integration of skills with knowledge and understanding, critical thinking, and an active and direct relation between students and the past. This approach also contributes to raising awareness of gender equality.

Key words

Oral history, women's history, local history, investigative teaching, students.